

Görögkatolikus kispapok a börtönben 1962-ben*

1962. november 5-én reggel 6 órakor két rendőrségi autó gördült Nyíregyházán a Zsdanov utca 5. szám alá. Mindkettőből rendőrök ugrottak ki, felszerelésük szolgálati pisztoly és bilincs. Az épület a görögkatolikus püspökség és szeminárium épülete, ahol éppen a kispapok évi nagy lelkigyakorlata volt. A kápolnában a reggeli liturgiához készülődtek, amikor két papnövendéket, Kiss Antalt és Véghseő Györgyöt a spirituálissal kihívtak, őrizetbe vettek, és szobájukban házkutatást tartottak.¹ A hatósági tanúk dr. Bacsóka Pál spirituális és Árkosy István debreceni paróchus, a lelkigyakorlat vezetője voltak. Kiss Antaltól jegyzőkönyvbe vettek 5 levelet, 2 db névjegyet, 2 db postautalványt, 5 db fényképet, 1 önéletrajzot, 2 db papírszeletet.² Véghseő Györgytől lefoglaltak 3 levelet a szülőktől, egy borítékban feljegyzéseket, egy borítékban fényképeket és feljegyzéseket.³

A műveletet irányító Pálinkás Ferenc rendőr alezredes, a Szabolcs-Szatmár Megyei Rendőr-főkapitányság Politikai Nyomozó Osztály osztályvezetője, jelentésében kiemelte: „a püspökségen nagy döbbenetet keltett a két kispap letartóztatása és a házkutatás. A püspököt és a vezetőket élénken foglalkoztatta, hogy a két őrizetbe vett kispap az államellenes tevékenységet még a lakóhelyükön, vagy a szemináriumban követték el. Kizártnak tartották annak a lehetőségét, hogy a szemináriumon belül a két hallgató bűncselekményt követhetett el. A vezetőség kifejezésre juttatta, hogy

* Kutatásaimat az OTKA K108780 számú kutatási projekt keretében végeztem.

1 Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára (továbbiakban: ÁBTL 3.1.9. V-147763/2. 182–183., valamint Kiss Antal közlése.

2 ÁBTL 3.1.9. V-147763/2. 18. Kockás papíron levél „Drága Jó Toncsikám” kezdetű és „csókol Anyuka” végzetű, „Toncsikám” kezdetű „Pötyi” aláírással, kék színű borítékban, „Kedves Tónió” kezdetű „Malomsoki József” aláírással fehér színű, „Drága Jó” kezdetű Anyuka aláírással kék színű borítékban, Kiss Antal címzésű levél a József Attila Gimnáziumból. F129296 számú postai csomagszállítási szelvény, postautalvány szelvény 300 Ft-ról Kiss Sándor feladóval. 2 Papírszelet dr. Horváth János és Sebődi Miklós felirattal, 2 névjegy: Boronkai Jenő Zoltán, valamint Elek János névvel.

3 1962. szeptember 26-i, 1962. október 17-i levél, és egy csomagban érkezett levél a szülőktől Makóról, a Dózsa György utca 27. szám alól.

amennyiben a bűncselekmény bizonyítottá válna, akkor ők elhatárolják magukat és fokozottabb figyelemmel kísérik a szeminárium hallgatóinak magatartását.⁴

A két kispapot az őrizetbe vételt követően a Szabolcs-Szatmár Megyei Rendőr-főkapitányságra szállították. Még aznap délután összehangolt akció keretében Makón, a szüleiknél is házkutatást tartottak a rendőrök.

Makón, a Szegedi utca 3. szám alatt Kiss Antalék lakásán 15 óra 30 perctől 17 óra 20 percig tartottak házkutatást Faludi János és Jánosné Görög szabadságharcosok tere 1. szám alatti lakosok, mint hatósági tanúk jelenlétében, mely során 2 szoba, előszoba, spejz és pince „lett foganatosítva”. A házkutatás során lefoglalás nem történt.⁵ Az Ungi István rendőr százados által írt házkutatási jelentésből kiderült, hogy az édesanya, miután közölték vele fia letartóztatását, sírni kezdett, és a rendőrök szerint hisztérikus kirohanásokat tett. Az apa, id. Kiss Antal, a házkutatás kezdetén kőműves munkát végzett Végheő György szüleinél. Íróasztali fiókjában nagyobb mennyiségű géppapírt találtak, de ezt nem foglalták le, mivel korábban írószer- és papírkereskedése volt. Az apa nyugodtan viselkedett, és kijelentette, tudja, hogy a fia nem követett el semmilyen bűncselekményt, annál is inkább, mivel huzamosabb időn keresztül együtt dolgoztak Budapesten. Kiss Antal idősebbik húga a házkutatás során többször érdeklődött, hogy milyen államellenes bűncselekményt követett el a testvére, és hol tudnak vele beszélni.⁶

1962. november 5-én délután 14 óra 30 perctől 16 óra 50 percig házkutatás volt a makói görögkatolikus paróchián Krenács Márton főhadnagy vezetésével, Balogi Istvánné és Zentai Judit Makó, Dózsa György u. 29. szám alatti lakosok, mint hatósági tanúk jelenlétében. A jegyzőkönyv szerint az édesapa, miután közölték vele, hogy fia államellenes tevékenység miatt őrizetbe lett véve, és Szegedre szállították, megdöbben, de kijelentette, hogy „lehetetlen, hogy fia bármilyen tevékenységet követett el, meg van arról győződve, hogy ártatlan”.⁷ Lefoglalásra került Rachmanova „Szerelem, cseka, halál” című könyve, valamint egy sokszorosított kézirat „Az egyház 1848-ban” címmel, valamint lexikonlap 799–800. oldal.⁸ A kitépelt lap a

4 Pálinkás Ferenc r. alezredes a Szabolcs-Szatmár Megyei Rendőr-főkapitányság Politikai Nyomozó Osztály osztályvezető jelentése 1962. november 5. ÁBTL 3.1.9. V-147763/2. 131.

5 ÁBTL 3.1.9. V-147763/2. 19.

6 ÁBTL 3.1.9. V-147763/2. 22.

7 ÁBTL 3.1.9. V-147763/2. 129-130.

8 ÁBTL 3.1.9. V-147763/2. 126. 133. a lefoglalás megszüntetése november 13-án. A kézirat és a

nitroglicerint leírását és előállítását tartalmazta, a lényegi részek kék színű tintával voltak aláhúzva.⁹

A két kispapot még aznap Szegedre szállították. Kiss Antalt az ÁB 84-49, Végheő Györgyöt az ÁB 69-88 forgalmi rendszámú szolgálati gépjárművel külön-külön vitték, megakadályozva az estleges egyeztetést, összehesztést.¹⁰

Délután 15 óra 30-kor Kiss Antal őrizetést már Dobosi Imre rendőr százados „panasz nélkül” átvette Szegeden.¹¹ Estére pírított grízt kaptak csajkában.¹² Személyi igazolványát DC-I. 363137 számmal november 16-án csatolták az anyaghoz.¹³ Ugyanezen a napon érkezett meg Végheő György DC-I. 386021 számú személyi igazolványa is Nyíregyházáról Szegedre.¹⁴

Benkovics Sándor rendőr százados Szegeden az őrizetbe vételt követően előzetes letartóztatást rendelt el november 8-án, azzal az indoklással, hogy Makón és később Budapesten rendszeres politikai összejöveteleket tartottak, és megállapodtak ellenforradalmi tartalmú röpcédulák készítéséről, vegyszerek beszerzéséről, amikből robbanóanyagot akartak készíteni, és a robbantások után pedig disszidálni szerettek volna.¹⁵ Az előzetes letartóztatás egy hónap határideig rendelték el, amit december 4-én egy újabb hónappal meghosszabbítottak.¹⁶

Az előzetes letartóztatás ideje alatt a rendőrség megkereste Budapesten Kiss Antal korábbi munkahelyén a Kábel- és Sodronygyár személyzeti osztály vezetőjét, Gajda Ferencet, aki röpcédula-terjesztésről és falfirkálásról nem tudott beszámolni, és a gyári kapcsolatairól sem tudott semmi érdemlegeset jelenteni.¹⁷

A nyomozás kiterjedt arra a munkásszállóra is, ahol Kiss Antal édesapjával és Sándor nevű testvérével lakott. Tábori János gondnok szerint a Kiss családdal szemben kifogás nem merült fel. Kiss Antal másokhoz fűződő

könyv nem került visszaadásra, mert megsemmisítették. A lexikonlapot bűnjelként lefoglalták.

9 ÁBTL 3.1.9. V-147763/2. 132. 1962. november 13-án Fehér István rendőr őrnagy bűnjelként a bizonyítékokhoz csatolta.

10 ÁBTL 3.1.9. V-147763/2. 182-183. Operatív terv az őrizetbe vételről és szállításról

11 ÁBTL 3.1.9. V-147763/2. 20.

12 Kiss Antal közlése

13 ÁBTL 3.1.9. V-147763/2. 21.

14 ÁBTL 3.1.9. V-147763/2. 128.

15 ÁBTL 3.1.9. V-147763/2. 13-14.

16 ÁBTL 3.1.9. V-147763/2. 15.

17 ÁBTL 3.1.9. V-147763/2. 23. 1962. november 14.

kapcsolatairól nem tudott felvilágosítással szolgálni. Röpcédula-terjesztést, sem ellenséges feliratokat Kiss Antal ott-tartózkodása idején (1959. áprilistól augusztusig, 1960 júniusától 1961 januárjáig), sem a Budapesti Közlekedési Építő Vállalatnál, sem a munkásszálláson nem észleltek.¹⁸

Hasonlóképpen Véghseő Györgyről is gyűjtöttek munkahelyi és albérleti információkat. 1962. december 7-én Fehér őrnagy rendőri jellemzést adott munkahelyi információk alapján. Véghseő 1961-ben érettségizett a makói gimnáziumban. 1961. szeptember 11-től 1962. július 8-ig a Hungária Vegyiműveknél volt segéd munkás. Ellene fegyelmi eljárás nem volt folyamatban. Innen kilépve a Szatymazi Állami Gazdaságban volt segéd munkás. Innen vonult be augusztus végén a Hittudományi Főiskolára.¹⁹

Milyen bizonyítékok álltak a rendőrség rendelkezésére a két kispap és – mint később kiderült – még négy társuk letartóztatásához? Tényleges bizonyítékok csak lefoglalt röplapok, és az azok megtalálásáról szóló rendőri feljegyzések voltak. Ezek szerint 1959. december 27-én az esti órákban Makón hét utcában több postaládába röpcédulákat tettek „64 fiatalat kivégeztek, ne tőrjünk” felirattal. A 15 x 5 cm-es csomagolópapírra kézi guminyomdával, csupa nagybetűvel készült a felirat. A rendőrség 41 darabot szedett össze, illetve szolgáltatott be.²⁰

1962. szeptember 5-én, Szegeden, a Szent István téren a víztorony déli oldalánál késő este szórtak szét röplapokat nagyobb mennyiségben, melyek felirata „Le a Kádár rezsimmel” volt. A betűk írott betűs guminyomdával készültek, fekete tustinta használatával, a cédulák mérete 6 x 4-es, anyaga félfamentes géppapír. Ebből 30 darabot szedtek össze, illetve szolgáltatott be. 1962. szeptember 6-án ugyanebből szórtak szét Újszegeden a Csanádi utcában a Gyermekkórház, valamint egy magánház előtt. Ebből beszolgáltattva és összeszedve 48 darab lett.

1962. október 21-én Szentesen, a késő esti órákban, több utcában nagyobb mennyiségű röpcédulát szórtak szét. A cédulák mindkét oldalára írott betűs guminyomdával lilás színű párnafesték használatával „Ki az oroszokkal” – „Éljen október 23 emléke” mondat került. A cédulák mérete

18 ÁBTL 3.1.9. V-147763/2. 24. 1962. november 16.

19 ÁBTL 3.1.9. V-147763 /2. 134. A munkahelyi jellemzés szerint hanyag, lusta, munkafegyelmet nem szerető embernek ismerték, aki sokat hiányzott, illetve késett a munkahelyéről. XI. kerületi Kelenhegyi út 15. szám alatti albérletének szállásadója szerint rendetlen, piszkos, éjszakára kimaradozó embernek ismerték meg, akit szállásadója már el is akart küldeni. Egy ideig együtt lakott Kiss Antallal, aki több esetben is támogatta őt anyagilag.

20 ÁBTL 3.1.9. V-147763/4 „Raffai Csaba és társai” 14–15. rendőrségi feljegyzés

5 x 10 cm, anyaga félfamentes géppapír. Ebből a rendőrség 270 darabot szedett össze és szolgáltatott be.

1962. október 22-én, Szegeden több utcában és tereken, valamint vilamosmegállóknál terítettek röpcédulákat, mindkét oldalukon felirattal: „Ki az oroszokkal” – „Éljen október 23 emléke” – „Emlékezzünk 56-ra” – „Magyarok ébredjünk”. A cédulák nagysága, készítési módja és anyaga azonos volt a szentesivel. Ezekből beszolgáltatva és összeszedve 570 darab lett.²¹

A többi tényállás megállapítása tanúvallomások alapján történt, melyek egyenként eltérőek voltak, sőt ellentmondásokat is tartalmaztak.

Kiss Antalt december 3-ig hétszer hallgatták ki, az első kihallgatáskor²² mindent tagadott, a második kihallgatás alkalmával²³ elismerte, hogy ő adta a papírt a röpcédulákhoz, mivel édesapjának az államosítás előtt papírkereskedése volt. Hozzátette, hogy a röpcédulázás után Ausztriába akartak disszidálni, és a szögesdróton saját készítésű, egyszemélyes, villanymotor meghajtású helikopterekkel terveztek átrepülni.

A harmadik kihallgatáson²⁴ kiegészítette vallomását Budapesten egy vasúti híd felrobbantásának ötletével, mely tőle származott. Azt beszélték ugyanis, ha Nyugatra mennének, kedvezőbben fogadnák őket, ha valamilyen „hőstettet” tudnának felmutatni. Azt gondolták, hogy saját készítésű nitroglicerinnel akkor fogják felrobbantani a hidat, amikor azon egy szovjet katonai szerelvény fog áthaladni, mely Magyarországról bányászott uránt visz a Szovjetunióba. A későbbi kihallgatásokon még kiderült, hogy 12 pontban fogalmazták meg követeléseiket egy szabad független Magyarországról, ahol vallásszabadság és semlegesség van. Még azt is tervezték, hogy egymással saját készítésű rádióval tartják a kapcsolatot, és a csoportot új tagokkal fogják kibővíteni.²⁵ A kihallgatásokat követően egy kézzel írt, 12 oldalas önvallomást kellett készítenie, újra összefoglalva mindent, ami korábban elhangzott.²⁶ Ebben már említést tett arról, hogy 1962 nyarán felvetődött a gyanú, hogy valaki beszélt a rendőrségen róluk.

21 *Uo.*

22 1962. november 5-én, Benkovics Sándor rendőr százados kihallgató tiszttel vezetésével. ÁBTL 3.1.9. V-147763/2. 30–31.

23 1962. november 10-én Fehér István rendőr őrnagy, mint fővizsgáló vezetésével ÁBTL 3.1.9. V-147763/2. 32–36.

24 1962. november 12. Fehér őrnaggyal, ÁBTL 3.1.9. V-147763/2. 37–39.

25 Negyedik kihallgatás 1962. november 14. ÁBTL 3.1.9. V-147763/2. 40–42, ötödik kihallgatás 1962. november 15. ÁBTL 3.1.9. V-147763/2. 43–44. hatodik kihallgatás november 16. ÁBTL 3.1.9. V-147763/2. 45–47. hetedik kihallgatás 1962. december 3. ÁBTL 3.1.9. V-147763/2. 48–49.

26 ÁBTL 3.1.9. V-147763/2. 50–55.

Véghseő Györgyöt hatszor hallgatták ki.²⁷ Ezekből kiderült, hogy édesapja görögkatolikus pap, édesanyja tanárnő, és négyen vannak testvérek. Őt 1961-ben szervezték be a csoportba, az 1959-es röpcédulákról csak hallott, azokban nem vett részt. Véghseő Györgyöt az keserítette el, hogy színész szeretett volna lenni, de már osztálytársai is azt mondták, hogy „az lehetetlen, mert apád pap”. Később ez be is igazolódott, mert jelentkezett Budapestre, a Színművészeti Főiskolára, és nem vették fel. Vallomásaiban az előzőekhez képest új mozzanat, hogy tervezték korábbi munkahelyeik lefényképezését és a képek Nyugatra juttatását, valamint, hogy fegyvereket szereznek a makói munkásör-laktanyából a disszidáláshoz. Később egyik tervből sem lett semmi.

A rendőri szervek semmit sem bíztak a véletlenre: Véghseő György mellé egy úgynevezett beépített zárkaügynököt is alkalmaztak, akinek fogolytársként az volt a feladata, hogy mindenről informálja feletteseit, különösen a kihallgatások kapcsán elhallgatott tényekről. A zárkaügynök neve Csorba Pál volt, aki hat alkalommal adott írásos jelentést fogolytársáról.²⁸ Beszélgetéseik során Véghseő azzal dicsekedett, hogy volt morzés és beszélő rádió adó-vevőjük is (ami nem volt igaz). Azt is említette, hogy fel akarták robbantani azt a vegyi üzemet, ahol korábban dolgoztak. Mivel megbízott a társában, őszintén beszélt vele a terveiről és félelmeiről is, amit Csorba zárkaügynök csúnyán kihasznált, és minden információt tovább adott feletteseinek.

Dr. Pozsgai István Csongrád megyei főügyész 1962. december 20-án a hattagú csoport tagjait, így Kiss Antalt, mint negyedrendű és Véghseő Györgyöt, mint hatodrendű vádlottat izgatás büntettségével vádolta meg.²⁹

A szegedi Megyei Bíróság 1963. január 21-én megtartott nyilvános tárgyalásán dr. Kiss Dezső bíró vezetésével az alábbi ítéletet hozta: Kiss Antal negyedrendű vádlott bűnös egyrendbeli népi demokratikus államrend elleni izgatás büntettségében, mint bűnsegéd, és ezért őt hathavi sza-

27 Először 1962. november 8-án ÁBTL 3.1.9. V-147763 /2. 141-144, másodszor 1962. november 13-án ÁBTL 3.1.9. V-147763/2. 145-147, harmadszor 1962. november 15-én ÁBTL 3.1.9. V-147763/2. 148-149, negyedszer november 16-án ÁBTL 3.1.9. V-147763 /2. 150-151, ötödször 1962. november 28-án ÁBTL 3.1.9. V-147763 /2. 152-154, hatodszor 1962. november 30-án ÁBTL 3.1.9. V-147763/2. 155-158.

28 1962. november 14-én, 19-én, 21-én, 25-én, 28-án és december 5-én. ÁBTL 3.1.9. V-147763/2. 185-220.

29 ÁBTL 3.1.9. V-147763/4. 199-200.

badságvesztésre ítélte. Véghseő Györgyöt, mint hatodrendű vádlottat, bizonyítékok hiányában az izgatás büntette vádjától felmentette.³⁰

A Csongrád Megyei Bíróság ítéletét végrehajtották, de az 1963. évi közkegyelem érintette ezt az ügyet is.

„A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága 1963. április 3-án zárt ülésén az izgatás büntette miatt Raffai Csaba és társai ellen hozott bűnügyben... Kiss Antal negyedrendű és... Véghseő György hatodrendű vádlottak ellen a büntető eljárást közkegyelem folytán megszünteti. Minthogy a vádlottakkal szemben kizáró ok nem forog fenn, ezért a Legfelsőbb Bíróság az ellenük folyó bünvádi eljárást az 1963. évi 4. sz. tvr. 1.§. /2/ bekezdése alapján közkegyelem folytán megszüntette.”³¹

Kiss Antal és Véghseő György kispapok esete rávilágít a kommunista diktatúra ellentmondást nem tűrő módszereire és kegyetlenségére. Gimnazista fiataloknak a kilátástalanságból fakadó romantikus és részben gyerekes tetteire a rendszer a legkeményebb eszközökkel válaszolt, megmozgatva az egész rendőri apparátust. Az eset rámutat az egyházak, és jelen esetben a görögkatolikus egyház kiszolgáltatott helyzetére is.

Ami a dokumentumokból kimaradt: az utolsó szó jogán...

Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy kutatásaim eredményét be tudtam mutatni Kiss Antal atyának, aki szeretettel és figyelmesen elolvasta az évtizedek után is felzaklató és fájdalmas emlékek tömegét felkavaró dokumentumokat. Az ő kiegészítéseivel szeretném ezt a dolgot az olvasó figyelmébe ajánlani.

Az állambiztonsági iratok olvasásánál egy pillanatra sem szabad elfeledkezni arról, hogy akik ezeket a beszámolókat megfogalmazták, végleges formába öntötték és felhasználták, azok voltak, akik a diktatúrában üldöztek és akasztották az ötvenhatosokat, akik élet és halál urainak tartották magukat, és a „nép nevében”, annak akaratát meghamisítva és kijátszva Isten szerepében tetszelegtek. Ha érdekük úgy kívánta, erőszakot alkalmazva csikartak ki vallomásokot, változtattak meg, vagy érdekük szerint alakították át a jegyzőkönyveket, tényeket.

Az áldozatokkal a teljes kiszolgáltatottságot érzékeltették, a „semmi” voltot, aminek nyomasztó megtapasztalása a vértanúkat a halálig, a túlélőket egész életükben kitörölhetetlenül elkísérte. Ennek legmegrázóbb és

30 ÁBTL 3.1.9. V-147763/4. 202–203. ítélet

31 ÁBTL 3.1.9. V-147763 /4. 218. 218. Bf. VI. 281/1963/19. szám

leghitelesebb művészi megfogalmazása Illyés Gyula „Egy mondat a zsarnokságról” című verse.

Hol zsarnokság van,
ott zsarnokság van
nemcsak a puskacsőben,
nemcsak a börtönökben,

nemcsak a vallató szobákban,
nemcsak az éjszakában
kiáltó ór szavában,
ott zsarnokság van

nemcsak a füst-sötéten
lobogó vádbeszédben,
beismerésben,
rabok fal-morse-jében,

nemcsak a bíró hűvös
ítéletében: bűnös!
ott zsarnokság van
nemcsak a katonásan

pattogatott „vigyázz”-ban,
„tűz”-ben, a dobolásban,
s abban, ahogy a hullát
gödörbe húzzák,

nemcsak a titkon
félignyílt ajtón
ijedten
besuttogott hírekben,

a száj elé hulltan
pisszt jelző ujjban,
ott zsarnokság van
nemcsak a rács-szilárdan

fölrakott arcvonásban
s e rácsban már szótlan

vergődő jajsikolyban,
a csöndet

növelő néma könnyek
zuhatagában,
kimeredt szembogárban,

ott zsarnokság van
nemcsak a talpraálltan
harsogott éljenekben,
hurráhkban, énekekben,

hol zsarnokság van,
ott zsarnokság van
nemcsak az ernyedetlen
tapsoló tenyerekben,

kürtben, az operában,
éppoly hazug-harsányan
zengő szoborkövekben,
színekben, képteremben,

külön minden keretben,
már az ecsetben;
nemcsak az éjben halkán
sikló gépkocsizajban

s abban,
megállt a kapualjban;

hol zsarnokság van, ott van
jelenvalóan
mindenekben,
ahogy rég istened sem;

ott zsarnokság van
az óvodákban,

az apai tanácsban,
az anya mosolyában,

abban, ahogy a gyermek
idegennek felelget;

nemcsak a szögesdrótban,
nemcsak a könyvsorokban
szögesdrótnál jobban
butító szólamokban;

az ott van
a búcsúcsókban,
ahogy így szól a hitves:
mikor jössz haza, kedves;

az utcán oly szokottan
ismételt hogy-vagy-okban,
a hirtelen puhábban
szorított kézfogásban,

ahogy egyszercsak
szerelmed arca megfagy,
mert ott van
a légyottban,

nemcsak a vallatásban,
ott van a vallomásban,
az édes szó-mámorban,
mint légy a borban,

mert álmaidban
sem vagy magadban,
ott van a nászí ágyban,
előtte már a vágyban,

mert szépnek csak azt véled,
mi egyszer már övé lett;
vele hevertél,
ha azt hitted, szeretté,

tányérban és pohárban,
az van az orrban, szájban,
hidegben és homályban,
szabadban és szobádban,

mintha nyitva az ablak,
s bedől a dögszag,
mintha a házban
valahol gázfolyás van,

ha magadban beszélgetsz,
ő, a zsarnokság kérdez,
képzeletedben
se vagy független,

fönt a Tejút is már más:
határsáv, hol fény pásztáz,
aknamező; a csillag:
kémlelő ablak,

a nyüzsgő égi sátor:
egyetlen munkatábor;
mert zsarnokság szól
lázból, harangozásból,

a papból, kinek gyónol,
a prédikációból,
templom, parlament, kánpad:
megannyi színpad;

hunyod-nyitod a pillád,
mind az tekint rád;
mint a betegség,
veled megy, mint az emlék;

vonat kereke, hallod,
rab vagy, rab, erre kattog;
hegyen és tenger mellett
be ezt lehelled;

cikáz a villám, az van
minden váratlan
zörejben, fényben,
a szív-hökkenésben;

a nyugalomban,
e bilincs-unalomban,
a zápor-zuhogásban,
az égígérő rácsban,

a cellafal-fehéren
bezáró hóesésben;
az néz rád
kutyád szemén át,

s mert minden célban ott van,
ott van a holnapodban,
gondolatodban,
minden mozdulatodban;

mint víz a medret,
követed és teremted;
kémlélődsz ki e körből?
ő néz rád a tükörből,

ő les, hiába futnál,
fogoly vagy s egyben foglár;
dohányod zamatába,
ruháid anyagába,

beivódik, evődik
velődik;
eszmélnél, de eszme
csak övé jut eszedbe,

néznél, de csak azt látod,
mit ő eléd varázsolt,
s már körbe lángol
erdőtűz gyufaszáלבól,

mert amikor ledobtat,
el nem tiportad;
s így rád is ő vigyáz már,
gyárban, mezőn, a háznál,

s nem érzed már, mi élni,
hús és kenyér mi,
mi szeretni, kívánni,
karod kitárni,

bilincseit a szolga
maga így gyártja s hordja;
ha eszel, őt növeszted,
gyermeked neki nemzed,

hol zsarnokság van,
mindenki szem a láncban;
belőled búzlik, árad,
magad is zsarnokság vagy;

vakondként napsütésben,
így járunk vaksötétben,
s feszengünk kamarában,
akár a Szaharában;

mert ahol zsarnokság van,
minden hiában,
a dal is, az ilyen hű,
akármilyen mű,

mert ott áll
eleve sírodnál,
ő mondja meg, ki voltál,
porod is neki szolgál.

(1950)

Az fenti érzéseknek tárgyi mementója az Andrássy út 60. – ma Terror Háza Múzeum – egyszemélyes álló cellái, melyben a rab, ha összeesett, akkor a térdei tartották meg, mert nem volt hely elájulni a veréstől és a megaláztatástól. Kiss Antal atya ugyan nem volt az Andrássy 60.-ban, de az előzetesben a jegyzőkönyvbe „elfelejtették” leírni, hogy 30 nap (!) sötétzárkát kapott, fele élelemmel és fele vízzel. „Volt alkalmam folytatni a lelkigyakorlatot az előzetesben és a szegedi Csillag Börtönben. A 30 nap sötétzárkában a türelemről és a »legyen világosságról«, és még sok elmélkedési pontról” – emlékszik vissza.

Az is bevett módszer volt, hogy a politikai okokból elítéltekre köztörvényes bűncselekményeket is igyekeztek ráfogni. Ahogy az ’56-os mártír Tóth Ilonkát gyilkosként emlegették a jegyzőkönyvben, a fenti esetben a makói gimnázium igazgatója motorlopás ügyébe keverte bele az elfogott fiatalokat.

Nemcsak a nyomasztó emlékek, hanem a belügy figyelme is végigkísérte az elítélteket. Kiss Antal atya kikérte az Állambiztonsági Levéltárból a személyére vonatkozó iratokat, 321 oldal (!), mely sajnos három görögkatolikus pap jelentéseit is tartalmazza róla. Az illetők beszerzési kartonjából a nevük is megismerhető, de Antal atya nem kívánja nyilvánosságra hozni.

Kiegészítését az alábbi mondattal zárta: „Meg kell említenem Véghseő Gyurka barátomat – együtt jelentkeztünk a szemináriumba –, aki elismerésre méltóan, sőt hősiiesen viselkedett egész idő alatt”.